

دانشگاه الزهرا(س)

دانشکده علوم تربیتی و روانشناسی

گروه کتابداری و اطلاع رسانی

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته علوم کتابداری و اطلاع رسانی

عنوان

تحلیل محتوای خط مشی دسترسی و ارائه خدمات بخش خطی

کتابخانه های کشور و ارائه راهکار

استاد راهنما

دکتر سعید رضایی شریف آبادی

استاد مشاور

دکتر منصوره باقری

دانشجو

رضیه یزدان نیا

اسفند ۱۳۸۹

تقدیم به آنان که دوستشان دارم

پایان نامه و تمام ثمره تحصیلی خود را از ابتدا تا کنون هر چند ناچیز و اندک است به پدر گرامی و مادر مهربانم تقدیم می نمایم که هر لحظه از زندگیم را

مدیون آنها هستم.

و تقدیم به خواهر عزیزم و به برادر مهربانم که هیچ محبتی را از من دریغ نوزیده اند و به حق در اندک موفقیت من تاثیرگذار بوده اند.

و تقدیم به روح برادر عزیز و دوست داشتم که دوست و دلگرمی تحصیل و زندگیم بود و اندک زمانی است ما را ترک گفته و تنها خاطرات و

مجتبش را بر ایمن به یادگار گذاشته است.

مشکرو سپاس

سپاس خدایی را که اول و آخر وجود است، بی آنکه اولی بر او پیشی بگیرد یا آخری پس از او باشد؛ خدایی که دست هر چشمی از دامن دیدارش کوتاه است و فم هر کبوتر تو صیقلی از پرواز در آسمان و صفش عاجز.

سپاس از زحمات بی کران خانواده ام و اساتید محترم و کرامتقدرم، جناب آقای دکتر رضایی که راهنمای گام به گام این پژوهش بودند و سرکار خانم دکتر باقری که مشاوره این تحقیق رو به عهده داشتند.

ناکارانی تحقیر موجب زحمت بسیاری از اساتید و بزرگان شد بر خود لازم می دانم از تمامی آن بزرگواران و همچنین مسئولین و مدیران بخش خطی کتابخانه های کشور که باینجانب همکاری نمودند، مشکرو سپاسگزاری نمایم.

از همه دوستانی که دورا دور راهنما و همراهم بودند و مراد انجام این پژوهش یاری رسانند مشکرو قدردانی می کنم. دوستانی که به حق شایسته بزرگترین قدرشناسی هستند.

چکیده:

مقدمه: خط‌مشی و آئین نامه از جمله ابزار تعیین کننده سطح ارائه خدمات و دسترسی به منابع می باشد. هدف این پژوهش آگاهی از مولفه‌های موجود در خط‌مشی مدون بخش خطی و بررسی میزان اهمیت بیان هر یک از مولفه‌ها از دید مسئولین بخش است.

روش بررسی: روش انجام پژوهش روش تحلیل محتوای کیفی و روش پیمایشی از نوع توصیفی تحلیلی است. با استفاده از تحلیل محتوا، مولفه‌های ۶ خط مشی مدون بخش خطی کتابخانه‌های کشور شناسایی شد. سپس دیدگاه ۳۹ مسئول بخش خطی در رابطه با ضرورت حضور هر یک از مولفه‌ها در خط مشی، با استفاده از پرسشنامه لیکرت ارزیابی و با نرم افزار SPSS 16 مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها: در خط مشی بخش خطی کتابخانه‌های کشور ۹ مولفه شناسایی شدند. خط‌مشی بخش خطی کتابخانه ملی ایران دارای بیشترین مولفه و کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران با دارا بودن ۴ مولفه کمترین سهم را در این زمینه داشتند.

یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که مباحث مرتبط با مولفه "مقدمه، تعاریف و اهداف" دارای بالاترین رتبه میانگین و مباحث مرتبط با مولفه هزینه دارای پایین ترین رتبه میانگین نسبت به سایر مولفه‌ها بودند.

بحث و نتیجه گیری: به طور میانگین از نظر مسئولین، بیان تمام مولفه‌های شناسایی شده در خط مشی از اهمیت زیاد و بسیار زیادی برخوردار است. بنابراین این معیارها می تواند از جمله معیارها و مولفه‌های محوری و اساسی در تدوین خط مشی بخش خطی به شمار آید.

در نهایت یک الگوی کلی به منظور تدوین خط‌مشی به بخش خطی کتابخانه‌های کشور ارائه شده است.

کلیدواژه‌ها: تحلیل محتوا، خط مشی، کتابهای خطی، دسترسی

فهرست مطالب

فصل اول: طرح مساله

- ۱-۱. مقدمه ۲
- ۲-۱. بیان مسئله ۲
- ۳-۱. پرسشهای پژوهش ۳
- ۴-۱. اهداف تحقیق ۴
- ۵-۱. جامعه پژوهش ۵
- ۶-۱. روش گردآوری داده ها ۵
- ۷-۱. روش انجام پژوهش ۵
- ۸-۱. تعاریف عملیاتی ۵

فصل دوم: مبانی نظری و مروری بر پیشینه ها

- ۱-۲. مقدمه ۷
- ۲-۲. نسخه خطی ۸
- ۳-۲. کتب نادر و نفیس ۸
- ۴-۲. لزوم شناخت جایگاه بخش خطی در کتابخانه ها ۹
- ۱-۴-۲. شناخت منابع و حیطه فعالیت آرشیو و مجموعه خاص ۱۱
- ۲-۴-۲. شناخت افتراق و اشتراک بخش خطی با سایر بخشها ۱۲
- ۱-۲-۴-۲. حفاظت و نگهداری ۱۲
- ۲-۲-۴-۲. فهرستنویسی ۱۳
- ۳-۲-۴-۲. اطلاع رسانی و ارائه خدمات ۱۵
- ۴-۲-۴-۲. فراهم آوری ۱۷
- ۵-۲. تاریخچه کتابخانه های دارای نسخ خطی ۱۷
- ۶-۲. لزوم دسترس پذیری منابع خطی و نادر ۱۸
- ۷-۲. ضرورت تدوین خط مشی ۱۹
- ۸-۲. فرایند خط مشی گذاری ۲۱

۲۱ ۱-۸-۲. شناخت مسائل و مشکلات
۲۱ ۲-۸-۲. تدوین خط مشی
۲۲ ۳-۸-۲. اجرای خط مشی
۲۳ ۴-۸-۲. ارزشیابی خط مشی
۲۳ ۹-۲. ویژگی خط مشی
۲۴ ۱۰-۲. عوامل موثر در تدوین خط مشی
۲۴ ۱-۱۰-۲. رسالت و اهداف بخش بر حسب نوع کتابخانه
۲۵ ۱-۱-۱۰-۲. ملی
۲۵ ۲-۱-۱۰-۲. تخصصی
۲۵ ۳-۱-۱۰-۲. دانشگاهی
۲۶ ۴-۱-۱۰-۲. عمومی
۲۶ ۵-۱-۱۰-۲. وقفی
۲۷ ۶-۱-۱۰-۲. مجموعه شخصی
۲۷ ۲-۱۰-۲. نوع و فرمت منابع موجود در بخش خطی
۲۸ ۱-۲-۱۰-۲. اصل نسخه
۲۸ ۲-۲-۱۰-۲. میکروفرم
۳۰ ۳-۲-۱۰-۲. فاکسی میل
۳۱ ۴-۲-۱۰-۲. دیجیتال (رقمی)
۳۲ ۳-۱۰-۲. عوامل تاثیر گذار بر تعیین سطح دسترسی
۳۳ ۱-۳-۱۰-۲. حفاظت و حراست منابع
۳۴ ۲-۳-۱۰-۲. ترس از دست دادن مالکیت منابع
۳۴ ۳-۳-۱۰-۲. تکنولوژی
۳۵ ۴-۳-۱۰-۲. مسائل مالی
۳۶ ۵-۳-۱۰-۲. محتوای موضوعی منابع
۳۸ ۱۱-۲. مروری بر پیشینه ها

- ۳۸ پیشینه پژوهش در داخل کشور..... ۱-۱۱-۲
- ۴۰ پیشینه پژوهش در خارج کشور..... ۲-۱۱-۲
- ۴۲ نتایج حاصل از پیشینه..... ۳-۱۱-۲
- ۴۲ نتیجه گیری..... ۱۲-۲

فصل سوم: روش شناسی پژوهش

- ۴۴ مقدمه..... ۱-۳
- ۴۴ جامعه آماری..... ۲-۳
- ۴۴ جامعه پژوهش..... ۳-۳
- ۴۵ ابزار گردآوری داده ها..... ۴-۳
- ۴۶ روش جمع آوری داده ها..... ۵-۳
- ۴۶ واحدهای تحقیق..... ۶-۳
- ۴۷ واحد تحلیل..... ۱-۶-۳
- ۴۷ واحد ثبت..... ۱-۱-۶-۳
- ۴۷ واحد محتوا یا زمینه..... ۲-۱-۶-۳
- ۴۷ واحد شمارش..... ۳-۱-۶-۳
- ۴۷ ساختن مقوله ها و زیر مقوله های تحقیق..... ۷-۳
- ۴۸ پایایی و روایی پژوهش..... ۸-۳
- ۴۸ روش انجام پژوهش..... ۹-۳
- ۴۸ تجزیه و تحلیل آماری..... ۱۰-۳

فصل چهارم: یافته های پژوهش

- ۵۰ مقدمه..... ۱-۴
- ۵۰ کتابخانه های دارای کتب خطی در کشور..... ۲-۴
- ۵۱ مباحث و مولفه های موجود در خط مشی مدون ارائه خدمات و دسترسی به منابع بخش خطی کتابخانه- های کشور..... ۳-۴
- ۵۱ مباحث مرتبط با مقدمه، تعاریف و اهداف تدوین خط مشی..... ۱-۳-۴

- ۲-۳-۴. مباحث مرتبط با شرایط و مشخصات استفاده کنندگان..... ۵۲
- ۳-۳-۴. مباحث مرتبط با محدودیت و ممنوعیت های دسترسی به منابع..... ۵۲
- ۴-۳-۴. مباحث مرتبط با مالکیت منابع..... ۵۳
- ۵-۳-۴. مباحث مرتبط با هزینه..... ۵۴
- ۶-۳-۴. مباحث مرتبط با حفظ و حراست از منابع..... ۵۵
- ۷-۳-۴. مباحث مرتبط با ارائه منابع و خدمات به مراجعان..... ۵۵
- ۸-۳-۴. مباحث مرتبط با ارتقا و تعیین سطوح دسترسی..... ۵۶
- ۹-۳-۴. مباحث مرتبط با قوانین و مقررات..... ۵۷
- ۴-۴. مباحث و مولفه های موجود در خط مشی مدون هریک از کتابخانه های کشور..... ۵۷
- ۱-۴-۴. مباحث و مولفه های موجود در خط مشی مدون کتابخانه ملی تبریز..... ۵۸
- ۲-۴-۴. مباحث و مولفه های موجود در خط مشی مدون کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران..... ۵۹
- ۳-۴-۴. مباحث و مولفه های موجود در خط مشی مدون کتابخانه ملی ملک..... ۶۰
- ۴-۴-۴. مباحث و مولفه های موجود در خط مشی مدون کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران..... ۶۱
- ۵-۴-۴. مباحث و مولفه های موجود در خط مشی مدون کتابخانه آستان قدس رضوی..... ۶۲
- ۶-۴-۴. مباحث و مولفه های موجود در خط مشی مدون نهاد کتابخانه های عمومی کشور..... ۶۳
- ۵-۴. میزان اهمیت هر یک از مباحث و مولفه های موجود در خط مشی مدون کتابخانه های کشور..... ۶۴
- ۱-۵-۴. میزان اهمیت مباحث مرتبط با مقدمه، تعاریف و اهداف بخش خطی در خط مشی مدون کتابخانه های کشور..... ۶۴
- ۲-۵-۴. میزان اهمیت مباحث مرتبط با حفاظت و حراست از منابع در خط مشی مدون کتابخانه های کشور..... ۶۵
- ۳-۵-۴. میزان اهمیت مباحث مرتبط با ارتقا و تعیین سطوح دسترسی به منابع در خط مشی مدون کتابخانه های کشور..... ۶۶
- ۴-۵-۴. میزان اهمیت مباحث مرتبط با ارائه منابع و خدمات به مراجعان در خط مشی مدون کتابخانه های کشور..... ۶۷
- ۵-۵-۴. میزان اهمیت مباحث مرتبط با شرایط و مشخصات استفاده کنندگان در خط مشی مدون کتابخانه های کشور..... ۶۸

- ۶-۵-۴. میزان اهمیت مباحث مرتبط با قوانین و مقررات در خط مشی مدون کتابخانه های کشور ۶۹
- ۷-۵-۴. میزان اهمیت مباحث مرتبط با مالکیت منابع در خط مشی مدون کتابخانه های کشور ۷۰
- ۸-۵-۴. میزان اهمیت مباحث مرتبط با هزینه در خط مشی مدون کتابخانه های کشور ۷۱
- ۹-۵-۴. میزان اهمیت مباحث مرتبط با ممنوعیت و محدودیت های دسترسی به منابع در خط مشی مدون کتابخانه های کشور ۷۲
- ۶-۴. اطلاعات جمعیت شناختی جامعه پژوهش ۷۳
- ۷-۴. لزوم بیان هریک از مباحث و مولفه ها از دید مسئولین بخش خطی کتابخانه های کشور ۷۵
- ۸-۴. اولویت بیان هر یک از مباحث و مولفه ها در خط مشی مدون از دید مسئولین بخش خطی کتابخانه های کشور ۸۷
- ۹-۴. ارتباط بین لزوم بیان هریک از مولفه ها با سطح تحصیلات مسئولین بخش خطی ۸۸
- ۱۰-۴. ارتباط بین لزوم بیان هریک از مولفه ها با سابقه کار مسئولین در بخش خطی ۹۰
- ۱۱-۴. ارتباط بین لزوم بیان هریک از مولفه ها با نوع کتابخانه دارای کتب خطی ۹۲
- ۱۲-۴. ارتباط بین لزوم بیان هریک از مولفه ها با رشته تحصیلی مسئولین بخش خطی ۹۳

فصل پنجم: بحث و نتیجه گیری

- ۱-۵. مقدمه ۹۶
- ۲-۵. خلاصه پژوهش ۹۶
- ۳-۵. پاسخ به پرسش های پژوهش ۹۶
- ۴-۵. بحث و نتیجه گیری ۱۰۶
- ۵-۵. محدودیت های پژوهش ۱۰۸
- منابع و ماخذ ۱۰۹

فصل ششم: پیوست ها

- پیوست ۱- جداول حاصل از تحلیل محتوای هر یک از خط مشی های مدون ۱۱۷
- پیوست ۲- پرسشنامه ۱۲۴
- پیوست ۳- لیست کتابخانه های دارای بیش از ۲۰۰ نسخه خطی ۱۲۹

فهرست جداول

- جدول ۴-۱. فراوانی کتابخانه های دارای کتب خطی در کشور..... ۵۰
- جدول ۴-۲. مقوله های مرتبط با مولفه مقدمه، تعاریف و اهداف تدوین خط مشی..... ۵۱
- جدول ۴-۳. مقوله های مرتبط با مولفه شرایط و مشخصات استفاده کنندگان..... ۵۲
- جدول ۴-۴. مقوله های مرتبط با مولفه محدودیت ها و ممنوعیت های دسترسی ۵۳
- جدول ۴-۵. مقوله های مرتبط با مولفه مالکیت منابع..... ۵۴
- جدول ۴-۶. مقوله های مرتبط با مولفه هزینه..... ۵۴
- جدول ۴-۷. مقوله های مرتبط با مولفه حفظ و حراست از منابع..... ۵۵
- جدول ۴-۸. مقوله های مرتبط با مولفه ارائه منابع و خدمات به مراجعان..... ۵۶
- جدول ۴-۹. مقوله های مرتبط با مولفه ارتقا و تعیین سطوح دسترسی..... ۵۷
- جدول ۴-۱۰. مقوله های مرتبط با مولفه قوانین و مقررات..... ۵۷
- جدول ۴-۱۱. فراوانی افراد جامعه آماری بر حسب مقطع تحصیلی..... ۷۳
- جدول ۴-۱۲. فراوانی افراد جامعه آماری بر حسب سابقه کار به عنوان مسئول کتب خطی..... ۷۳
- جدول ۴-۱۳. وضعیت کتابخانه های جامعه آماری..... ۷۴
- جدول ۴-۱۴. وضعیت افراد بر حسب رشته تحصیلی..... ۷۴
- جدول ۴-۱۵. لزوم بیان مباحث مرتبط با حفظ و حراست از منابع در خط مشی از دید مسئولین..... ۷۹
- جدول ۴-۱۶. لزوم بیان زیر مقوله های مرتبط با شرایط و مشخصات استفاده کنندگان در خط مشی از دید مسئولین..... ۸۲
- جدول ۴-۱۷. لزوم بیان مباحث مرتبط با هزینه در خط مشی از دید مسئولین..... ۸۲
- جدول ۴-۱۸. لزوم بیان مباحث مرتبط با ارائه منابع و خدمات به مراجعان در خط مشی از دید مسئولین..... ۸۶
- جدول ۴-۱۹. لزوم بیان زیر مقوله های مباحث مرتبط با واگذاری تصویر منابع در خط مشی از دید مسئولین..... ۸۷
- جدول ۴-۲۰. اولویت بیان هریک از مولفه ها در خط مشی از دید مسئولین بخش خطی..... ۸۸
- جدول ۴-۲۱. ارتباط بین لزوم بیان هر یک از مولفه ها در خط مشی با سطح تحصیلات مسئولین بخش خطی..... ۸۹

- جدول ۴-۲۲. ارتباط بین لزوم بیان هر یک از مولفه ها درخط مشی با سابقه کار مسئولین ۹۰
- جدول ۴-۳۰. ارتباط بین لزوم بیان هر یک از مولفه ها با نوع کتابخانه دارای بخش خطی ۹۲
- جدول ۴-۳۱. ارتباط بین لزوم بیان هر یک از مولفه ها درخط مشی با رشته تحصیلی افراد..... ۹۴
- جدول ۶-۱. مولفه ها ، مقوله ها و زیر مقوله های خط مشی مدون بخش خطی کتابخانه ملی تبریز ۱۱۷
- جدول ۶-۲. مولفه ها ، مقوله ها و زیر مقوله های خط مشی مدون بخش خطی کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران ۱۱۸
- جدول ۶-۳. مولفه ها ، مقوله ها و زیر مقوله های خط مشی مدون بخش خطی کتابخانه ملی ملک ۱۱۹
- جدول ۶-۴. مولفه ها ، مقوله ها و زیر مقوله های خط مشی مدون بخش خطی کتابخانه ملی ایران ۱۲۰
- جدول ۶-۵. مولفه ها ، مقوله ها و زیر مقوله های خط مشی مدون بخش خطی کتابخانه آستان قدس ۱۲۱
- جدول ۶-۶. مولفه ها ، مقوله ها و زیر مقوله های خط مشی مدون بخش خطی کتابخانه های عمومی تحت پوشش نهاد کتابخانه عمومی کشور..... ۱۲۳

فهرست نمودارها

- نمودار ۴-۱. مباحث و مولفه های موجود در خط مشی مدون کتابخانه ملی تبریز ۵۸
- نمودار ۴-۲. مباحث و مولفه های موجود در خط مشی مدون کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران ۵۹
- نمودار ۴-۳. مباحث و مولفه های موجود در خط مشی مدون کتابخانه ملی ملک ۶۰
- نمودار ۴-۴. مباحث و مولفه های موجود در خط مشی مدون کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران ۶۱
- نمودار ۴-۵. مباحث و مولفه های موجود در خط مشی مدون کتابخانه آستان قدس رضوی ۶۲
- نمودار ۴-۶. مباحث و مولفه های موجود در خط مشی مدون نهاد کتابخانه های عمومی کشور ۶۳
- نمودار ۴-۷. میزان اهمیت به مباحث مرتبط با مقدمه، تعاریف و اهداف تدوین خط مشی در خط مشی مدون کتابخانه های کشور ۶۴
- نمودار ۴-۸. میزان اهمیت به مباحث مرتبط با حفاظت و حراست از منابع در خط مشی مدون کتابخانه های کشور ۶۵
- نمودار ۴-۹. میزان اهمیت به مباحث مرتبط با ارتقا و تعیین سطوح دسترسی به منابع در خط مشی مدون کتابخانه های کشور ۶۶
- نمودار ۴-۱۰. میزان اهمیت به مباحث مرتبط با ارائه منابع و خدمات به مراجعان در خط مشی مدون کتابخانه های کشور ۶۷
- نمودار ۴-۱۱. میزان اهمیت به مباحث مرتبط با شرایط و مشخصات استفاده کنندگان در خط مشی مدون کتابخانه های کشور ۶۸
- نمودار ۴-۱۲. میزان اهمیت به مباحث مرتبط با قوانین و مقررات در خط مشی مدون کتابخانه های کشور ۶۹
- نمودار ۴-۱۳. میزان اهمیت به مباحث مرتبط با مالکیت منابع در خط مشی مدون کتابخانه های کشور ۷۰
- نمودار ۴-۱۴. میزان اهمیت به مباحث مرتبط با هزینه در خط مشی مدون کتابخانه های کشور ۷۱
- نمودار ۴-۱۵. میزان اهمیت به مباحث مرتبط با ممنوعیت و محدودیت های دسترسی به منابع در خط مشی مدون کتابخانه های کشور ۷۲
- نمودار ۴-۱۶. لزوم بیان مباحث مرتبط با مقدمه، تعاریف و اهداف تدوین خط مشی از دید مسئولین ۷۵
- نمودار ۴-۱۷. لزوم بیان مباحث مرتبط با مالکیت منابع در خط مشی از دید مسئولین ۷۶
- نمودار ۴-۱۸. لزوم بیان مباحث مرتبط با محدودیت و ممنوعیت های دسترسی در خط مشی از دید مسئولین ۷۷

- نمودار ۴-۱۹. لزوم بیان زیر مقوله های مرتبط با تعریف و بیان منابع دارای محدودیت و ممنوعیت دسترسی در خط مشی از دید مسئولین..... ۷۸
- نمودار ۴-۲۰. لزوم بیان مباحث مرتبط با حفاظت و حراست از منابع در خط مشی از دید مسئولین ۸۰
- نمودار ۴-۲۱. لزوم بیان مباحث مرتبط با مشخصات و شرایط استفاده کننده‌گان از منابع در خط مشی از دید مسئولین..... ۸۱
- نمودار ۴-۲۲. لزوم بیان مباحث مرتبط با هزینه از دید مسئولین..... ۸۳
- نمودار ۴-۲۳. لزوم بیان مباحث مرتبط با قوانین و مقررات در خط مشی از دید مسئولین ۸۴
- نمودار ۴-۲۴. لزوم بیان مباحث مرتبط با ارتقا و تعیین سطوح دسترسی در خط مشی از دید مسئولین..... ۸۵

فصل اول:

طرح مسئله

۱-۱. مقدمه

نسخ خطی و کتب نادر جزئی از میراث فرهنگی هر تاریخ و تمدنی محسوب می‌شوند که دارای ارزش تاریخی و فرهنگی بسیاری می‌باشند. فرهنگ و تمدن هر ملت در آثار باقی مانده از گذشته آن تجلی پیدا می‌کند نسخه های خطی بخشی از هویت ملی و فرهنگی آن ملت شمرده می‌شود و در بیان پیشینه فرهنگی و قدمت و تمدن اهمیت ویژه دارند (ناصری مالوانی، ۱۳۸۶).

کتب نادر و منابع خطی معمولاً در کتابخانه‌ها و موزه‌ها و یا به صورت مجموعه، توسط اشخاص حقیقی جمع آوری و نگهداری می‌شوند. محدودیت کمی این منابع و ارزش اطلاعاتی و تاریخی و همچنین حساسیت آنها در برابر شرایط محیطی باعث شده است تا توجه زیادی نسبت به حفظ و حراست منابع خطی و کتب نادر توسط کتابخانه‌ها صورت گیرد به گونه ای که در برخی از مراکز و کتابخانه‌ها، توجه بیش از حد به حفاظت و نگهداری منابع، محدودیت دسترسی و در نهایت فراموشی و عدم استفاده مناسب از ظرفیت‌های این منابع را در پی داشته است.

تدابیری که مراکز و کتابخانه‌ها به منظور حفظ و حراست بکار گرفته‌اند از چالش‌های مورد بحث حوزه نسخه خطی است. به گونه‌ای که افکاری (۱۳۸۷) مشاهده، کپی برداری و مطالعه نسخه‌های خطی را همواره یکی از مشکلات محققان و مصححان بیان نموده است.

۱-۲. بیان مسئله

در جامعه امروز دسترسی به اطلاعات صرف نظر از محل اطلاعاتی آن از اهمیت اساسی برخوردار است. بخش خطی کتابخانه‌ها دارای منابع ارزشمند از حیث تاریخی و علمی می‌باشند که مورد توجه برخی از محققین و مصححین می‌باشد. فراهم نمودن زمینه دسترسی به منابع ارزشمند و ارائه خدمات صریح و روشن از وظایف عمده و اساسی کتابخانه‌ها من جمله بخش خطی محسوب می‌شود.

ویژگی و مشخصه کتب خطی و نادر مستلزم اتخاذ و بیان تدابیر و شرایط خاص می‌باشد تا ضمن حفظ و حراست از این منابع ارزشمند، موانع موجود در زمینه دسترسی تا حد امکان برطرف گردد. حری (۱۳۷۸) در تعریفی، دسترس پذیری را فراهم نمودن زمینه کسب و دریافت اطلاعات و رفع موانع محتمل و یا موجود در این حیطة دانسته است.

با پیشرفت تکنولوژی، علیرغم اقدامات مختلف از سوی بخش خطی کتابخانه‌ها مانند جمع آوری و تدوین فهرست نسخ خطی کتابخانه‌های مختلف و ارائه خدمات و امکان استفاده از منابع در محیط فیزیکی کتابخانه‌ها، بستر ارائه خدمات در محیط مجازی و تامین نیاز مراجعان در اقصی نقاط فراهم شده است. برخی از کتابخانه‌ها برای ایجاد سهولت در امر دسترسی و حفاظت از نسخ خطی و منابع نفیس، اقدامات متعددی از جمله تهیه میکروفیلم، عکس و رقومی سازی مجموعه خطی انجام داده اند.

در صورتی می‌توان از تمام ظرفیت این اقدامات صورت گرفته، استفاده کرد که شرایط و معیارهای دسترسی مشخصی برای استفاده از آنها وجود داشته باشد. در واقع عدم وجود خط مشی مدون منجر به عدم ثبات سیاست‌های کتابخانه و عدم استفاده از تمام ظرفیت بخش خطی کتابخانه‌ها می‌شود. خط مشی و آئین نامه از جمله ابزار تعیین کننده سطح ارائه خدمات و دسترسی به منابع می‌باشد وجود الگو و خط مشی در هر امری موجب انسجام و پیشرفت امور می‌شود و دستیابی به اهداف و رسالت‌های مراکز و کتابخانه‌ها بر اساس برنامه مشخص صورت می‌گیرد.

در واقع خط مشی منسجم و کارآمد منجر به شفاف سازی وظایف کارکنان و آگاه سازی مراجعان از محدودیت‌ها و شرایط دستیابی به منابع مورد نیاز آنها می‌شود. در مقابل فقدان آیین نامه مدون ممکن است باعث اعمال سلیقه شخصی در ارائه خدمات، میزان دسترسی و اعمال محدودیت‌های بی‌مورد و در نهایت نارضایتی مراجعان و محققان شود.

آنچه به عنوان مسئله در این پژوهش مطرح است فقدان خط مشی مدون در اکثر کتابخانه‌های دارای نسخ خطی در سطح کشور و همچنین عدم بیان تمام شرایط، ضوابط و سطوح دسترسی در آیین نامه‌های موجود می‌باشد.

در این پژوهش سعی بر آن است تا با شناسایی عوامل موثر و تاثیر گذار بر دسترسی و ارائه خدمات در بخش خطی کتابخانه‌ها، معیارهای اصلی و اساسی در قالب راهبرد و رهنمود تدوین خط مشی معرفی گردد. راهبرد و رهنمودها می‌توانند، الگو تعیین و تدوین تمام شرایط و سطوح دسترسی در کتابخانه‌های دارای نسخ خطی در سطح کشور باشد. که ضمن ارتقا سطح دسترسی و افزایش بهره‌وری از امکانات و منابع موجود، زمینه ساز دسترسی مشترک به نسخ خطی و کتب نادر در سطح ملی است.

۱-۳. پرسشهای پژوهش

۱-۳-۱. سوالات اصلی

- ۱- معیارها و مولفه‌های موجود در خط مشی دسترسی به منابع در بخش خطی کتابخانه‌های کشور چیست؟
- ۲- راهبردها و راهکارهای لازم برای تدوین خط مشی متناسب با بخش خطی کتابخانه‌ها چیست؟

۱-۳-۲. سوالات فرعی

- ۱- چه تعداد از کتابخانه‌ها دارای بخش خطی، دارای آیین نامه مدون و مصوب دسترسی و ارائه خدمات می‌باشند؟
- ۲- مولفه‌ها و معیارهای موجود در هر یک از خط مشی مدون کتابخانه‌ها کدام هستند؟

۳- چه معیارهایی در اکثر آیین نامه‌ها و خط مشی بخش ویژه نسخ خطی در کتابخانه‌های دارای این منابع در سطح کشور به آن پرداخته شده است؟

۴- اهمیت و لزوم بیان هر مولفه در خط مشی دسترسی و ارائه خدمات از دیدگاه مدیران و مسئولان بخش خطی کتابخانه‌ها به چه صورت است؟

۱-۴ اهداف پژوهش

۱-۴-۱ اهداف کلی

- ۱- بررسی خط مشی و شرایط استفاده از مجموعه منابع خطی در کتابخانه‌های دارای بخش ویژه نسخ خطی و کتب نادر
- ۲- تعیین معیارها و مولفه‌های تدوین خط مشی دسترسی در کتابخانه‌های دارای بخش ویژه نسخ خطی و کتب نادر
- ۳- پیشنهاد راهکارها و راهبردهایی به منظور ارتقاء دسترسی و ارائه خدمات بهینه در مجموعه‌های نسخ خطی

۱-۴-۲ اهداف جزئی

۱. تعیین اولویت بیان مولفه‌های موجود در خط مشی از دیدگاه مدیران
۲. تعیین تعداد کتابخانه‌های دارای خط مشی مدون دسترسی و ارائه خدمات برای بخش خطی
۳. تعیین میزان ضرورت بیان مولفه‌های مرتبط با مقدمه و تعاریف و ارتباط آن با رشته تحصیلی، مقطع تحصیلی، سابقه کار و نوع کتابخانه
۴. تعیین میزان ضرورت بیان مولفه‌های مرتبط با محدودیت و ممنوعیت دسترسی به منابع و ارتباط آن با رشته تحصیلی، مقطع تحصیلی، سابقه کار و نوع کتابخانه
۵. تعیین میزان ضرورت بیان مولفه‌های مرتبط با مالکیت منابع و ارتباط آن با رشته تحصیلی، مقطع تحصیلی، سابقه کار و نوع کتابخانه
۶. تعیین میزان ضرورت بیان مولفه‌های مرتبط با حفظ و حراست از منابع و ارتباط آن با رشته تحصیلی، مقطع تحصیلی، سابقه کار و نوع کتابخانه
۷. تعیین میزان ضرورت بیان مولفه‌های مرتبط با شرایط و مشخصات استفادکنندگان و ارتباط آن با رشته تحصیلی، مقطع تحصیلی، سابقه کار و نوع کتابخانه
۸. تعیین میزان ضرورت بیان مولفه‌های مرتبط با هزینه‌ها و ارتباط آن با رشته تحصیلی، مقطع تحصیلی، سابقه کار و نوع کتابخانه

۹. تعیین میزان ضرورت بیان مولفه های مرتبط قوانین و ارتباط آن با رشته تحصیلی، مقطع تحصیلی، سابقه کار و نوع کتابخانه

۱۰. تعیین میزان ضرورت بیان مولفه های مرتبط ارتقا و تعیین سطوح دسترسی و ارتباط آن با رشته تحصیلی، مقطع تحصیلی، سابقه کار و نوع کتابخانه

۱۱. تعیین میزان ضرورت بیان مولفه های مرتبط ارائه منابع و خدمات به مراجعان و ارتباط آن با رشته تحصیلی، مقطع تحصیلی، سابقه کار و نوع کتابخانه

۱-۵. جامعه پژوهش^۱

این پژوهش در دو مرحله انجام شده است جامعه پژوهش در مرحله اول خط مشی و قوانین بخش خطی کتابخانه های ایران و در مرحله دوم مسئولان و مدیران بخش خطی کتابخانه های کشور، جامعه پژوهش را تشکیل می دهند.

۱-۶. روش گردآوری داده ها

داده های این پژوهش بر اساس پرسشنامه و تحلیل محتوای آیین نامه های مدون کتابخانه ها جمع آوری گردیده است.

۱-۷. روش انجام پژوهش

تحقیق حاضر پژوهش ترکیبی است که با استفاده از تحلیل محتوا کیفی و روش پیمایشی صورت گرفته است

۱-۸. تعاریف عملیاتی

خط مشی: به هرگونه اساسنامه، نظامنامه و یا هر ضوابطی که به صورت مدون شرایط استفاده و نحوه ارائه خدمات بخش نسخ خطی کتابخانه ها بیان نماید، اطلاق می شود.

دسترسی: منظور از دسترسی، شرایط استفاده از مجموعه توسط اشخاص، سازمانها و موسسات به منظور فعالیت های پژوهشی و یا برگزاری نمایشگاه و چاپ نسخ یا رونوشت آنها می باشد.

بخش خطی: بخشی یا مکانی مجزا در کتابخانه ها و مراکز علمی که محل نگهداری کتب خطی، چاپ سنگی، سربی و کتب نفیس و ارائه خدمات به مراجعان است.

^۱ - اطلاعات تکمیلی جامعه پژوهش، روش گردآوری داده ها و روش انجام پژوهش در فصل سوم آورده شده است.

فصل دوم:

مبانی نظری و مروری بر

پیشینه ها

